

Devlet İstatistik Enstitüsünün Kuruluşu ve Programı

I. İSTATİSTİK KANUNU

Başbakanlığa bağlı Devlet İstatistik Enstitüsünün kurulması ile ilgili kanun 13 Haziran 1962 tarihinde Büyük Millet Meclisinden çıkmış bulunmaktadır. Bu kanun 23 Haziran 1962 tarihinde mer'iyete girmiştir. Devlet İstatistik Enstitüsü, 1927 yılından beri hizmette bulunan İstatistik Umum Müdürlüğünün devamı olmaktadır. Bu kanun, istatistik görevlerinin merkezi bir teşekkülle idare edilmesini temin ettiği gibi, Enstitüde çalışan bütün memurların maaş seviyelerini Devlet Planlama Teşkilâtındaki seviyelere yükseltmektedir. Dışarıda dairelerin tesis edilmesi yetkisi de Enstitüye verilmiş bulunmaktadır; zira Enstitü, bir istatistik eğitim merkezinin kurulması ve burada eğitimin yürütülmesinden de sorumlu bulunmaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsünün görevleri şu şekilde sıralanabilir :

1. Aşağıda yazılı olanlar ve bunların dışında kalan diğer her çeşit faaliyetlere ait istatistikleri düzenlemek,

- Nüfus hareketleri ve sağlık,
- Eğitim ve kültür
- Tarım (hayvancılık ve benzeri faaliyetler dahil)
- İmalât, inşaat ve istihraç sanayii
- Millî muhasebe
- Dış ticaret
- Fiyat, ticaret ve hizmet
- İnsan gücü, iş, işçi ve ücret
- İç ve dış nakliyat
- Maliye ve mali kurumlar
- Adalet.

2. İstatistikle ilgili olarak kamu müesseseleri arasında koordinasyonu sağlamak ve istatistik standartlarını tesbit etmek.

3. İstatistik analizleri ve etütleri yapmak.

4. Düzenlenen istatistikleri, ekonomik ve sosyal konularda yapılan analiz ve etütleri yayınlamak.

5. Her yıl, memleketin çeşitli alanlardaki durum ve faaliyetlerini kavrayan ve özet tablolarını gösteren bir (İstatistik Yıllığı) çıkarmak.

Yazan :

Milton D. LIEBERMAN
İstatistik Başmüsaviri, Ankara

○

6. Sonu '(0)' ve (5) ile biten yıllarda genel nüfus sayımı, sonu (0) ile biten yıllarda genel tarım sayımı ve sonu (1) ile biten yıllarda genel sanayi ve iş yerleri sayımı yapmak ve ayrıca hükümet tarafından ihtiyaç görülen diğer konularda her çeşit sayımı ve anketleri yürütmek.

7. Genel sayım ve anketleri en kısa zamanda sonuçlandırmak ve yayımlamak.

8. Kamu oyu araştırmaları yapan bilimsel kurumların çalışmalarına yardım etmek.

Ayrıca, Devlet İstatistik Enstitüsü, görgü, iş hacmi ve ihtisaslarını arttırmak gayesiyle dış memleket ve üniversitelere personel göndermeye ve millî üniversiteler için burslar temin etmeye yetkilidir. Enstitü istatistik ile ilgili personelin bilgisini arttırmak ve memlekette istatistik kültürünü geliştirmek üzere pratik ve teorik kurslar açabilir, millî ve milletlerarası istatistik eğitim merkezi kurabilir. Enstitü, uzun süreli eleman ihtiyacı için yurt içinde ve dışında Enstitü hesabına burslu öğrenci okutabilir .

Kanunun verdiği yetkiye dayanarak, Devlet İstatistik Enstitüsü, teşkilâta bağlı mahallî bürolar kurabilir. Bu bürolar, örnekleme anketleri ve genel sayımların tatbikatı sırasında takviye edilebilirler. Devlet İstatistik Enstitüsü bir başkan, iki başkan yardımcısı ve aşağıdaki dairelerden meydana gelir: Tetkik ve Araştırma, Ekonomik İstatistikler, Sosyal İstatistikler, Teknik İşler ve İdari İşler. İhtisas kadrolarına tayin edileceklerin, herhangi bir üniversite mezunu olması ve istatistik araştırma faaliyetlerinde kullanılmakta olan herhangi bir yabancı dile hakkıyla vakıf bulunması ve istatistik mevzuunda ve/veya tecrübe kazanmış olması lâzımdır.

Memleket ihtiyaçlarını karşılamak üzere Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından teklif edilen, anket

plânlarını tetkik etmek üzere yüksek kademeli bir istatistik şurası teşkil edilecektir. Bu şuraya, Bakanlıklar ve Devlet Planlama Teşkilâtı Müsteşarları, Yüksek Murakabe Heyeti Başkanı, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanı, başkan yardımcıları ve daire başkanları, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanının seçeceği iki uzman, Devlet Planlama Teşkilâtı Daire Başkanları, üniversite ve yüksek okulların istatistik ve demografi öğretimi ile uğraşan öğretim üyeleri, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Barsaları Birliği Umumî Kâtibi ve bu birliğin seçeceği üç üye, Ziraat Odaları Birliğinden seçilecek bir üye, Türkiye Bankalar Birliği Genel Sekreteri ve Başbakanlıkca istatistik işleri ile ilgili olmaları yönünden seçilecek on üye katılacaktır.

Türkiye'de istatistik toplama görevi Devlet İstatistik Enstitüsüne ait olduğundan, genel bütçeye dahil daireler ancak kendi ihtiyaçları için istatistikî malûmatı derliyebileceklerdir. Bu dairelerin kendi ihtiyaçları için fakat kendi kuruluşları dışından istatistikî malûmat derliye bilmeleri, Devlet İstatistik Enstitüsünün muvafık mütalâa vermesine ve Başbakanın iznine bağlı olacaktır. Bu şekilde derlenen malûmatın yayınlanması ise Devlet İstatistik Enstitüsünün muvafakati ile olabilir. Genel bütçeye dahil dairelerin istatistik malûmatı toplanması hallerinde soru kağıdı ve teklif edilen yayın plânları, bir defaya mahsus anketler de dahil olmak üzere her anket için Devlet İstatistik Enstitüsünün muvafık mütalâa vermesine bağlıdır. Kanunun en mühim hususiyetlerinden biri toplanan malûmatın gizli tutulmasına âmirdir. Devlet İstatistik Enstitüsü, şahıslar ve bunlara ait işyerlerinin ve diğer ekonomik faaliyetlerine ait malûmatı neşretmek veya ifşa etmek selâhiyetini haiz değildir. Bütün malûmatı tam bir gizlilik içinde saklamayan ve bu hususlara riayet etmeyen memurlar cezalandırılır.

Kanunun kabulü, Devletin uzun süreli istatistik gelişme programında

ilk mühim merhaleidir; zira, bu suretle, genç üniversite mezunlarının ve diğer namzetlerin dairenin istatistik çalışmalarına intibakları için eğitim görmelerini sağlamak daha kolay olacaktır. Hâlihazırda muhtelif bakanlıkların ve hükümetin çalışma programına ışık tutabilmek için yürütülmekte olan istatistikî çalışmalarda mevcut elemanların kıfayetsizliği bakımından ilk sene içinde bazı güçlüklerle karşılaşılacaktır.

Türkiye Hükümetinin İstatistik sahasında iyi bir sistemle inkişafına yardımcı olabilmek için, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, (AİD) Teşkilâtı kanaliyle aşağıdaki hizmetleri teklif etmektedir :

1. İstatistik teknik müşavirler
2. Tensip edilen personelin, Amerika'da istatistik ve kurumla ilgili işlerde eğitimini sağlamak,
3. İstatistikî malûmatın dökümünü temin için modern makineler temin etmek.

Ayrıca Birleşmiş Milletler ve diğer teşekküller, hükümetin taleplerini karşılamaktadır. Birleşmiş Milletler (U.N), F.A.O., OECD, CEN-TO, bölge seminerleri ve konferanslar diğer memleketlerin tecrübelerinden istifade ve karşılaştıkları meselelerin halli bakımından faydalı olmaktadır. Türkiye milletler arası tasnif tavsiyelerini takip etmektedir.

Devlet İstatistik Dairesinin bugünkü fonksiyonu, tam randıman verebilmesi, kanunun başlıca maddelerinin tam tatbiki ile mümkündür. Kalifiye namzetlerin cezbedilmesi ihtiyacı ve mevcut personelin teknik seviyesinin yükseltilmesi için şümullü bir eğitim programı tahakkuk safhasında bulunmaktadır.

II. EĞİTİM PROGRAMI

İstatistik Genel Müdürlüğü 1927'de kurulmuştur. Kuruluşu müteakip senelerde istatistik kaynakları çok bası tolu malûmatın toplanması hükümetin tâli görevlerinden biridir.

Sadece her 5 senede bir nüfus sayımı ve her on senede bir sanayi sayımı yapılmakta idi. Başka istatistik malûmata duyulan ihtiyaca muvazî olarak İstatistik Umum Müdürlüğünün çalışma sahası genişletilmiş ve Türk Ekonomisi ile sosyal hayatının günden güne artan vechesi

istatistikî malûmat olarak yayınlanmıştır.

Gerek Plânlama Dairesinin kurulması ve bilhassa büyük çaptaki Devlet teşekkülleri, zamanında ve güvenilir istatistik malûmata ihtiyaç gösterdiğinden, hükümet merkezi bir istatistik dairesi ile bütün ekonomi faktörlerine gerekli malûmatı temin etmek üzere teşebbüse geçmiş bulunmaktadır. Bununla beraber, bu programda iyi eğitim görmüş ve kalifiye personel kıfayetsizliği ciddi bir güçlük yaratmaktadır. Türkiye'de üniversite tahsili yapmış ve yabancı memleketlerde, bilhassa Amerika Birleşik Devletlerinde ihtisas yapmış olanlar Devletin İstatistik Teşkilâtında çalışmamaktadırlar. Buna ilâveten, eğitim imkânları devlet tarafından ödenmekte olan düşük ücretlerde istihdam edilmek üzere kâfi miktarda genç eleman yetişmesini sağlayamamaktadır. Bu meselenin ehemmiyetine binaen Devlet İstatistik Enstitüsü tam bir çalışma yapabilmek için ehliyetli personelin temini maksadiyle bir eğitim programı hazırlamış ve tatbik mevkiine koymuştur. Eğitim programı aşağıdaki iki şekilde izah edilebilir.

1. Kısa süreli eğitim — 1962 yılı başlarında, Devlet İstatistik Enstitüsü ümemurlarından 100 kişi matematik testine tâbi utulmuştur. Yüksek puan alan 33 memur sözlü yoklamaya tâbi tutulmuş, ancak 14 ü matematik ve istatistik kursuna devam hak kazanmışlardır. Bu kursa diğer devlet dairesi memurlarından bazıları da ayrıca iştirâk etmiştir. Matematik kursu, cebir, trigonometri, analitik geometri ve tamamî hesapları, istatistik ve örneklemeyi ihtiva etmiştir. 7 mezun ihtiva eden bu kurs, her gün 3 1/2 saatlik ders ve pratik çalışmaları şeklinde 25 haftadan daha fazla bir zaman devam etmiştir ve USAID istatistik örneklem uzmanı tarafından yönetilmiştir. İstatistik bölümü seminer esasına göre tanzim edilmiş olup, yazılı metinler İngilizce ve Türkçe olarak hazırlanmıştır. Dördü Devlet İstatistik Dairesinden, ikisi Devlet Malzeme Ofisinden olmak üzere cem'an 6 kişi Kasım ayında mezun olmuşlardır. İhtiyaç olduğu takdirde başka kurslar da açılacaktır.

2. Uzun süreli eğitim — Devletin İstatistik Teşkilâtını tamamen eğitim görmüş Türk personeli ile teçhiz etmek için sarfedilen büyük gayretler muvacehesinde, İstatistik Eğitim ve Araştırma Merkezinin kurulması teklif edilmiştir. Türk Hükümeti bu merkezin kurulması ve faaliyete geçmesi için Birleşmiş Milletlerden özel fon talebinde bulunmuştur. 1963 Temmuzunda kurulması teklif edilen İstatistik Eğitim ve Araştırma Merkezinin başlıca iki çalışması olacaktır:

a) Memlekette, kıfayetli bir istatistik sisteminin kurulması ve idamesi için gerekli personelin eğitimi.

b) Eğitim ve millî plânlama gayelerine atfen Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından ihtiyaç görülen istatistikî araştırma, analiz ve çalışma faaliyetlerini deruhte etmek, İstatistik Eğitim ve Araştırma Merkezi kurulduktan sonra, devlet memurları, diğer talebeler ve özel sektör personeli için hizmet eğitim kursları ve Akademik kurslar temin edebilecek yegâne istatistik bilim merkezi olacaktır. İstatistik Eğitim ve Araştırma Merkezinin çalışmaları başlıca üç kategoride mütalâa edilebilir :

a) Akademik eğitim, istatistik ameliyelerinde, anket hazırlanmasında, örneklemede, istatistikî matematikte ve ilgili konularda esas kursları ihtiva edecektir. Kursların başarı ile tamamlanması, talebelere akademik derece almak için yabancı enstitülere devamı veya Türkiye'de Millî Eğitim Bakanlığınca tasdikli dereceler kazanma imkânını verecektir.

b) Devlet İstatistik Dairesi, diğer devlet daireleri ve özel teşekküller memurları için hizmet başı eğitim kursları programlanmıştır.

c) Âmme ihtiyacı olan istatistik, ekonomik ve sosyal mevzularla ilgili olarak konferanslar ve seminerler tertiplemek ana dâvalardan biridir. Bu eğitim projesi, Birleşmiş Milletler özel fon yardımı kesildiği andan itibaren, Devlet İstatistik Enstitüsüne eleman yetiştirme işinin tamamıyla yetmişmiş personel tarafından aynı şekilde devamını sağlayacak şekilde plânlanmıştır.

Eğitim merkezinin önemli çalışmalarından biri de, İstatistik Araş-

tırma Projelerinin devamını sağlamaktır. Mali imkânsızlıklar, analitik çalışmalar ve araştırmalar yapacak personelin kifayetsizliği, malzemenin kifayetsizliği veya eksikliği, mahallî anketlerin yapılmasında gerekli olan araçların olmayışı istatistik malûmatın kalitesini yükseltmek için plânlanan bazı araştırma projelerinin, yabancı uzmanların Devlet İstatistik Enstitüsü işbirliği neticesi tamamlanması beklenmektedir. Güvenilir ve carî millî gelir tahminlerine duyulan ihtiyaç hükümetin beş yıllık kalkınma plânının kabulü ile kaçınılmaz hale gelmiştir. Hakikatte esas gaye, her sene gross millî istihsalı % 7 nisbetinde yükseltmek ve bu arada her sene elde edilen hakiki artışın doğru tahminlerini yapmaktır. Yüksek evsafa malûmata duyulan ihtiyaç bu takdirde daha büyük olacağından gerekli istatistik usullerinin ihtiyaçları karşılamak üzere teklif edilmiş bulunmaktadır.

III. İSTATİSTİK TEKNİK VE METODOLOJİSİ VE BAŞLICA PROGRAMLARI

1930 sonları ile 1940 başlarında örneklem mühim bir araç olarak birçok memleketlerde inkişaf ettirilmiş ve bu yolla kalite fiat kısıntıları ve neticelerin daha süratli bir şekilde neşredilmesi yoluna gidilmiştir. Türkiye'de istatistik etüdlerinde örneklem ilk defa mühim bir şekilde 1950 ziraat sayımı ile ilgili olarak kullanılmıştır.

İstatistik dünyasında delme kartları makinelerinin geliştirilmesi, kalite kontrol usullerinin kullanılması, dünya şâmil standartların ve tariflerin kabulü, metodolojide malûmat ve fikir mübadelesi ve bilhassa 1950 denberi elektronik hesap makinelerinin mühim bir araç olarak kullanılması, ayrıca bunların başlıca işlem, malûmat derleme ve analitik cihaz olması gibi diğer gelişmeler umumiyetle birçok memleketlerde kabul edilmiş fakat bunlara Türkiye'nin intibakı yeni yeni başlamıştır.

Devletin başlıca ekonomik unsurlarda rol oynadığı karışık cemiyetlerin ihtiyaçları makine ve tekniği daha sür'atle geliştirmesini icabetirmiştir. Şimdi büyük ve küçük hükümet işleri sonu gelmeyen güven-

nilir malûmata gerek ekonomik gerekse sosyal faaliyetlerde ihtiyaç göstermektedir. Bu ihtiyaçlar özel sektörde de mevcuttur, zira iş sahipleri karar vermeden evvel her safhada kendilerini yardımcı olacak malûmatın en iyi şekilde ellerinde olmasını isterler. Bugün, nüfus hususiyetleri, ziraî istihsal ve kapasite, millî gelir ve gayri millî hâsılânın toplanması sermaye teşekkülün miktarı ve yönetimi, dış ticaret istatistikleri, iş yerleri ve dağıtım malûmatı, inşaat istatistikleri, fiat istatistikleri, sağlık ve hayatî istatistikler ve ekonomi ile ilgili diğer malûmat Devlet ve özel plânlama makamları ve iktisadî devlet teşekküllerinin idarî makamları için kaçınılmaz ihtiyaçlardır. Malûmat doğru olmalıdır; zamanında temin edilmelidir ve neşriyat doğruluğu şüphe götürmemelidir.

Devlet İstatistik Enstitüsü, 1962 - 1967 arasında uygulanacak büyük istatistik programında memleketin ihtiyaçlarını gözönünde tutmuş olup, fiilen plân ve memleket ihtiyaçlarını karşılamak üzere detaylı metodolojiyi hazırlamaya başlamıştır. Memleketin geniş çapta yararlanacağı malûmatı temin etmek üzere plânlanan başlıca sayımlar, küçük ve büyük çapta örneklem etüdları olarak ifa edilecektir. Her etüdün yapılacağı zaman teferuatlı olarak aşağıdadır :

1. Tarım sayımı :

1963 senesinde arazi mülkiyeti ve kullanılması, hayvancılık, hububat, ekilen arazi, pazar sahası, gübrelere kullanılışı, makine ve teçhizat, çiftçi istihdamı, köydeki çiftliklere veya çiftliklerden yapılan göçler ve diğer hususlar hakkında istatistikleri biraraya getirecek memleket çapında bir ziraat sayımı yapılacaktır. Memleket çapında rakamlar elde etmek üzere plânlanan bu sayım nüfusu 5,000 den az 35,000 örnek köyde yapılacaktır. Örnekte takriben 1,000 köy ihtiva edecek ve ortalama olarak her örnek köyden 6 çiftçi ailesine muhatap olacaktır. Ayrıca muhtarlıklarla ilgili malûmat da toplanacaktır.

Bu sayımın zorluğu ve karışıklığı göz önünde tutularak Devlet İstatistik Enstitüsü, arazide çalış-

mak üzere herbiri 4 kişiden müteşkil 40 ekibi eğitime tâbi tutacaktır. Ekipler arazi ölçü tekniği, hububat tahmini, hayvancılık hakkında malûmat ve ziraî sahada tecrübeler elde etmek üzere 3 - 4 aylık özel bir eğitime tâbi tutulacaktır. Bu suretle ekipler soruları sorma tekniği, ölçüler, sayma ve toplanan malûmatın kıymetlendirilmesi bakımından yetiştirilmiş olacaktır. Örnek köylerde asgarî üç gün kalacaklar ve müteakiben plâna göre hareket edip başka köye geçeceklerdir. Sayımın Temmuz ayında başlaması ve Kasım ayında bitirilmesi neticelerin kısa bir müddet sonra elde edilmesi beklenmektedir.

Bu sayım, hükümetin başlıca ziraat usulleri için ihtiyaç gördüğü ana malûmatı temin etmekten başka, ayrıca ihtiyaca binaen başka etüdler yapmak için mükemmel bir esas teşkil edecektir. Örneklem metodu büyük mikyasta mali tasarruf sağlayacak ve daha güvenilir istatistiklerin verilebilmesi için kaynakların bir araya getirilmesini müsait kılacaktır. Bölge ve vilâyetlere ait malûmat bu örnek sayımla temin edilemeyecek fakat 1964 başında yapılması plânlanan diğer çalışmalarla toplanabilecektir.

2. İmalât sanayii ve tevzi sayımları :

Birleşmiş Milletlerin tavsiye ettiği Dünya Sayım Plânının bir kısmı olarak, Türkiye 1964 başında, 1963 iş yerleri faaliyetlerini ve ferdî teşebbüsleri ihtiva eden imalât sanayii ve tevzii sayımları yapacaktır. Devlet İstatistik Enstitüsü, sayıma esas teşkil edecek bir ön testi nüfusu 5.000 den fazla olan şehir ve kasabalarda tatbik etmeyi plânlanmış bulunmaktadır. Önce, çalışma durumu itibariyle işçi sayısını ihtiva etmek üzere iş yeri faaliyetleri hakkında malûmat toplanacaktır. Müteakip örneklem etüdlarından istihsal edilen maddeler, istihlak malzemesinin kıymet yekûnu, satış kıymetleri, makine ve teçhizat için yatırımlar, marketing, ulaştırma ve devlet ve özel sektörün plânlama ve usulleri için ihtiyaç gösterdikleri diğer hususlar üzere

rinde ilâve malûmat toplamak gayesi ile faydalanılacaktır. Takip edilecek son sayım usulü hâlen kararlaştırılmamış olmakla beraber yukarıda zikredilen sistemin kullanılması kuvvetle muhtemeldir.

3. Aile bütçesi anketleri :

Ailelerin masrafları hakkında bu güne ait malûmat temin etmek üzere Devlet İstatistik Enstitüsü 1963 başında büyük şehirlerde şumullü çalışmalar yapacaktır. Aile masrafları hakkındaki malûmat, ki umumiyetle aile bütçe anketleri ile elde edilir, fiat endekslerinin (geçinme endeksi) hesaplanmasında esas ölçü olarak kullanılacaktır. Ayrıca muhtelif sosyal, ekonomik gruplara şâmil malûmat, usullere esas teşkil etmek üzere ve idari yönetim ve kontrol, ve muhtemelen yeni kanun hükümleri temin etmek üzere devlet ve devlete bağlı olmayan makamlar tarafından istenmektedir. Aile bütçesi anketleri, millî muhasebe sisteminin hayati bir kısmı olan millî gelir tahminlerini geliştirmek için de kullanılmaktadır. Bu programın bünyesi karışık olduğundan, malûmat toplanmadan, işlem yapılmadan, kıymetlendirmeden ve neşrinden evvel iki senelik bir çalışmanın yapılması lâzım gelecektir. Umumiyetle, bu tip etüdler, 10 yılda bir defa yapılır.

4. Yeni inşaatlar çalışması :

İnşaat sanayii, memleketin ekonomik faaliyetlerinde çok mühim bir rol oynadığından bu iştirâkin istatistik ölçüsü ifa edilmektedir. Her belediyede dosyalanmış şekilde bulunan inşaat ruhsatlarından istifade etmek suretiyle Devlet İstatistik Enstitüsü 1961 yılında yapılan yeni inşaat faaliyetlerinin detaylı bir listesini toplamayı ümit etmektedir. Yeni inşaat ruhsatlarından bir örnek alınacak ve bu örneğe şâmil soru kâğıtları hazırlanacak ve mal sahiplerine ve/veya kiracılara gönderilecektir. Yeni inşaat etüdünün gayelerinden bazıları şunlardır :

1. 1961'den evvel başlayıp 1961'de tamamlanan inşaatların 1961 içindeki masraf tahsisi,

2. 1961'den evvel başlayıp hâlen tamamlanmamış bulunan yeni

inşaatın 1961 yılı masraf tahsisi,

3. 1961'de başlayan ve tamamlanan yeni inşaatın maliyet hesabının çıkarılması,

4. 1961'de başlayıp hâlen tamamlanmamış olan yeni inşaatın 1961 yılı masraf tahsisi,

5. Mümkün olduğu takdirde, ücret, malzeme ve diğer masraflar ve inşaat kredileri faizleri için, inşaat masraflarının cem'an yekûnu ve nisbetlerin hesaplanması,

6. İnşaatın başlama ve iskân müsaadelerinin alınma tarihleri arasındaki zaman aralıklarının hesaplanması.

İlk etüd çalışması İstanbul'da başlayacak müteakiben kaynaklar mevcut olduğu takdirde, en kısa zamanda diğer büyük vilâyetlerde yapılacaktır.

5. İlgücü anketi :

Devlet İstatistik Enstitüsünün imkânları nisbetinde iş gücü ve diğer hususiyetler hakkında malûmat toplamak üzere memleket çapında bir aile anketi yapılması plânlanmış bulunmaktadır. Bu, Türkiye'yi baştanbaşa içine alacak bir örnek etüdü olup, muhtemelen 4 ayda bir mülâkat metodu ile malûmat toplanacaktır; fakat bu malûmatın 6 ayda veya senede bir defa toplanması daha muhtemeldir. Münferit hanelerde yaşayan şahısların istihdam, işsizlik, iş, ekonomik faaliyetler ve demografik hususiyetleri hakkındaki tafsilatlı malûmat zaman zaman tahminler yapılabilme üzere toplanacak ve analiz edilecektir. İş ve işsizliği târif etmek ve kıymetlendirmek gibi çok büyük bir mesele daha ziyade şehir iskân sahalarında karşımıza çıkmaktadır. Sayım memurlarının özel târifler ve talimatlar ile eğitime tâbi tutulması, anketin başında yapılması lâzım gelen mühim bir iş olup, müessir bir arazi kadrosunun tesisini sağlar. 5 yıllık plân tahtında memleketin inkişafı bu tip müessir çalışmalarla ölçülebileceğinden Devlet İstatistik Enstitüsü bu faaliyete önümüzdeki 18 ay içerisinde başlamak üzere her türlü teşebbüse geçecektir.

Büyük sayım ve geniş çaptaki anket faaliyetleri Devlet İstatistik Enstitüsünün yapmakta olduğu is-

tatistikî faaliyetlere ilâvedir. Millî gelir tahminlerinin çıkarılması; dış ticaret istatistiklerinin derlenip toplanması ve neşri; cari ziraat istatistiklerinin toplanmasında Tarım Bakanlığı ile teşriki mesai yapılması ve muhtelif mevzularda geniş çapta istatistiklerin neşri Enstitünün devamlı görevleri meyandadır. Diğer malûmat serileri, kendi muayyen ihtiyaç ve işleri ile ilgili olduğundan diğer bazı bakanlıklar tarafından toplanmaktadır.

Geniş mikyasta malûmat ihtiyacı hiç şüphesiz bütçe ve kaynaklara ağır bir yük tahmil eder. Bu cümleden olarak örnekleme neticelere varmak için başlıca metod olarak kullanmak hararetle kabul edilmiş bulunmaktadır. Geniş mikyastaki sayımların asgarî hususiyetlerinden fazlasını temin etmesini istemenin yersiz olduğu bilinmektedir. Sayım memurları iyi bir eğitime tâbi tutulduktan, dikkatli bir arazi çalışması yapıldıktan sonra «nüfus» dan küçük örnekler almak suretiyle tafsilatlı malûmât toplanabilir. Bu dikkat ve ihtimam tam bir sayım için çok pahalıya mal olur ve işlem bakımından tatminkâr olmaz. Neticeler bilinen örnekleme hataları ile derhal elde edilebilir. Küçük örneklerle detaylı malûmat elde etmek cevap hatalarını azaltır. Bu 2000 senedenberi sayım yapanları meşgul etmektedir. Küçük örnekler mevzuunda diğer bir mesele de küçük bölgeler, (il, ilçe veya bir bölge) için toplanan malûmat çok zaman güvenilir malûmat olmamaktadır. Bununla beraber bu mesele muayyen bölgelerde özel olarak anketleri yapmak suretiyle bertaraf edilebilir. Tam sayımlar her zaman ehemmiyetini muhafaza eder, zira bu yolla küçük araziler için malûmat toplanabilir ve ilerde anketlerde kullanılmak üzere esas listeler bu malûmatlardan elde edilebilir. Bu sayımlar ayrıca bir zaman süresi ile diğer bir zaman süresi arasında ihtiyaç duyulan isna noktasını temin eder.

Bütün çalışma işlerinin mühim bir kısmı haline gelmiş diğer mühim bir teknikde kalite kontrol metodlarının kullanılmasını ihtiva eder. Meselâ bir arazi sayımında

sonra anketlere verilen cevapların mütecanis olup olmadıklarını anlamak için tekrar mülakata tâbi tutmak için küçük örnekler alınır. Bazı tecrübi mahiyette soru kâğıtları kullanılabilir, seçilen sayım memurları daha fazla eğitime tâbi tutulur ve ilk cevap ile sonraki mülakatlar ile elde edilen cevaplar arasındaki farkların derecesini tesbit etmek için her çareye baş vurulur. Bu teknik malûmat muamelesinde de kullanılır. Delme kartlarından küçük örnekler seçilir ve delme kartlarının derecesi araştırılır. Kaide ve standartlar üzerinde anlaşmaya varılır ve standartlara uymayan memurlar yeniden eğitime tâbi tutulur, yahut işlerinden çıkarılır.

Müstakil istatistik kaynaklarının kullanılması, toplanan malûmatın kıymet takdiri için ayrı bir yoldur. Meselâ sayım, nüfus malûmatı, hayatî istatistik malûmatı (doğumlar, ölümler) ile ve aynı zamanda göçler hakkındaki malûmat ile karşılaştırılabilir. Satış rakamları istihlâk, stok ve teçhizat malûmatı ile karşılaştırılır. Makine teçhizatının kullanılması memleket için tabii bir şey olmuştur. Bütün çalışmaların makinelerden geçirilmesi lüzumludur. Türkiye'de delme kartı makinelerinin kullanılması 20 yıldanberi istatistik işlerinde olmak tadır. Bununla beraber makinelerdeki son gelişmeler yeni ve ilâve makinelerin alınmasını zaruri kılmıştır. Devlet İstatistik Enstitüsünün kapasitesine ilâve edilecek olan makineler, Devletin elektronik hesap makineleri alacağı zamana kadar örnekleme işleri için lüzumlu olan gayeler için yapılan makine tipleridir. Son on iki sene zarfında büyük çapta malûmatın elektronik makinelerle muameleye tâbi tutulması son derece hızlanmıştır. Delgi kart tablo sistemleri ile mukayese edildiği zaman pahalı olmasına rağmen, hâlihazırda imâl edilmekte olan muhtelif cins makinelerin fiyatı Türkiye Hükûmetinin istatistik sisteminde bir hesap makinesinin kullanılması lâzım geldiğini mantıklı olarak mümkün kılmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsünün imkânları istatistik programında ihtiva edilen büyük işleri yapabilecek ka-

dar gelişmiş bulunduğundan elektronik hesap makinesinin temini üzerine ciddi şekilde düşünülmektedir. 1965 nüfus sayımı hesap makineleri ile yapılacak ilk büyük çapta çalışma olacak ve ümit edildiğine göre bu zamana kadar kifayetli miktarda eğitim görmüş personel elde edilecek ve dairenin anket işleri büyük çapta ameliye işlerini sur'atlı bir şekilde muameleden geçirecek bir safhaya erişmiş olacaktır.

IV. Devletin İstatistik Teşkilâtına yapılan yardım :

Birleşik Devletler, Milletlerarası Kalkınma Teşkilâtı (A. I. D.) Programı tahtında devlete, Devlet İstatistik Enstitüsü ve diğer bakanlıkların istatistik inkişafı ve muayyen işlerin ifası için teknik yardım temin etmektedir. Bu teknik yardım sunulardan müteşekkildir.

a) İstatistik müşavirleri : İki kişiden müteşekkil bir istatistik müşavir ekibi, Baş Müşavir ve Örnekleme Müşaviri olarak Devlet İstatistik Enstitüsünde, istatistik teşkilâtı, usuller ve mufassal anketler üzerinde, hâlihazırda yardım etmektedirler. Aşağıdaki sahalarda Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından istenen diğer uzmanlar temin edilmektedir. (1) Ziraat istatistikleri, (2) Aile gelişim anketleri ve fiatlar, (3) malûmatın işleme tâbi tutulması, (4) Teşkilât ve metod (5) Milli muhasebe. Ayrıca muayyen meseleler için, istatistik uzmanları kısa süreli olarak temin edilmektedir. İstatistik müşavirleri, Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet Plânlama Dairesi ve yapılmakta olan ve yapılması plânlanan muayyen sayım etütlerin plânlanmasında, ifa edilmesinde muhtelif bakanlıklar ve devlet teşekkülleri ile yakın işbirliği yapmaktadırlar. Ayrıca diğer devlet dairelerine de, bu daireler tarafından ihtiyaç görülen malûmatın elde edilmesi, işlenmesi ve toplanması ile ilgili istatistik meselelerinde yardım edilmektedir.

b) Kurs eğitimi : Her yıl Birleşik Devletlerde 4 ilâ 8 kişi istatistik eğitimine tâbi tutulmaktadır. Bu şahıslar ayrılmadan evvel, Ankara'da Georgetown Üniversitesinin eğitim tesisinde, lüzumuna binaen, İngilizce eğitime tâbi tutulurlar. Umumiyetle

bu İngilizce eğitimi bir senelik olup Birleşik Devletlere gidecek olan şahıslara orada ihtiyaç duyacakları kadar İngilizce öğretilmektedir. Amerika'da kaldıkları bir veya iki yıllık müddet zarfında muhtelif istatistik mevzuları üzerinde çalışmalar yapmaktadırlar. Bunların bir kısmı Vasington'da bilhassa Amerikan Sayım Bürosunda yetiştirilirler, diğer bazıları ise daha üst dereceleri alabilmek için akademik eğitime tâbi tutulmak üzere üniversitelere devam ederler. 1962 senesinde Ankara'ya iki kişi dönmüş olup, 4 kişi de 1963'de gidecektir.

c) Makine ve muayyen teçhizat hakkında hükümler : Amerikan Hükûmeti, Devlet İstatistik Enstitüsüne, istatistik işlerinin kapasitesini arttırmak üzere 80,000 dolar kıymetinde kart delme makineleri temin edilmektedir. Bu makineler 1963 yılı başlarında tevzi edilecektir.

2. Birleşmiş Milletlerin yardımı:

Bir eğitim merkezinin kurulması için Birleşmiş Milletlere yapılan yardım talebine ilâveten Birleşmiş Milletler Devlet İstatistik Enstitüsünde hâlen çalışmakta olan bir sanayi istatistikçisi temin etmiştir. Ayrıca, Birleşmiş Milletlerin Gıda ve Ziraat Teşkilâtı 1962 yazında Ankara'da bir Ziraat İstatistikleri Semineri tanzim etmekle yardımda bulunmuştur. Türkiye'nin O.E.E.C. istatistik teşkilâtına üye olması muhtelif istatistik mevzularında Avrupa'da verilen konferanslara iştirâk etme fırsatını vermektedir. Bunlar daha ziyade diğer memleketlerin malûmat toplama işlerini nasıl hallettiklerini öğrenmek ve ayrıca Türkiye için uygun, standard ve tarifleri bir rehber olarak temin etmek bakımından faydalı olacaktır.

V. DEVLET İSTATİSTİKLERİNİN BAŞLICA KULLANILIŞ SAHALARI

Devlet tarafından toplanan ve neşredilen istatistiklerin başlica kullanılış sahalarının hepsinden bu kısa makalede bahsetmek imkânsızdır. Kaldı ki devletin her 5 veya 10 senede bir topladığı esas teşkil eden malûmatın kullanılması daha kısa sürelerle toplanan periyodik istatistiklerden daha farklıdır.

Nüfus sayımı nüfus malûmatı

için başlıca kaynaktır. Sosyal ve ekonomik hususlar sayımda yer almıştır. Coğrafi bölgeler, vılayetler, kaazlar, ana gruplar itibariyle köy nüfusları hakkında bütün memlekete şamil mufassal nüfus mikdarı mevcuttur. 1955 sayımı için nüfusun teferruatlı hususiyetleri şöyledir : yaş ve cinsiyet itibariyle; doğum yeri itibariyle, ana dili itibariyle, din grupları itibariyle, medenî hal itibariyle Türkiye'de ikamet etmekte olan yabancı şahısların sayıları itibariyle ve okuma yazma durumu itibariyle. Yaş grupları itibariyle 15 veya daha yukarı yaştaki nüfus için iktisadî faaliyet hususiyetleri, sayımdan evvelki iş durumu ve hangi endüstride işin ifa edildiği hususları da mevcuttur. Sakat nüfusun sayısı da verilmmiştir. Büyüklük, işgal edilen oda adedi aylık ödenen kira ve başlıca iş grupları gibi, muhtelif hususiyetleri itibariyle aile sayısının hesaplanması da yapılmıştır. 1960 nüfus sayımının ilk neticeleri ilk defa 1962 de neşredilmiştir. Bu neşriyatı hızlandırmak için sayımda sayılan bütün ailelerden % 1 örnek çekilmiş ve bu örneklerden elde edilen malûmat büyük sayım işlerinden evvel tobloya dökülmüştür. Seçilen örnek ile yekûn arasındaki fark normal olduğundan «örnekleme hataları» ayrıca gösterilmemiştir. Yüzde olarak verilen tablolar sayımdan elde edilen istatistiklerin mânalı bir şekilde ortaya koyması nüfus yekûnunun neşrinde, ancak bir buçuk sene sonra yapılabilir. Takdim edilen 19 kadar tablo şunlardır :

1. Yaş grupları itibariyle nüfus
2. Tek yaşlar itibariyle nüfus
3. Ana dil itibariyle nüfus
4. Dinler itibariyle nüfus
5. Okur - yazarlık durumu itibariyle 7 ve daha yukarı yaşlarda nüfus
6. Yaş grupları okur yazarlık itibariyle nüfus
7. Mezun olduğu son tahsil müessesesi itibariyle 11 ve daha yukarı yaşlardaki nüfus
8. Medenî hal durumu itibariyle 15 veya daha yukarı yaşlardaki nüfus
9. Yaş grupları ve medenî hal itibariyle nüfus

10. Çalışma durumu itibariyle 15 veya daha yukarı yaşlardaki iktisaden faal nüfus
11. Yaş grupları ve çalışma durumları itibariyle iktisaden faal nüfus
12. Meslekdeki mevki itibariyle 15 veya daha yukarı yaşlardaki iktisaden faal nüfus.
13. Geçen haftaki meslek ana grupları itibariyle 15 veya daha yukarı yaşlardaki iktisaden faal nüfus
14. İktisadî faaliyet kolları itibariyle 15 veya daha yukarı yaşlardaki iktisaden faal nüfus
15. Geçen haftaki meslek ve iktisadî faaliyet kolları itibariyle 15-64 yaşlardaki iktisaden faal nüfus
16. İktisadî faaliyet kolları ve mezun olduğu tahsil müessesesi itibariyle 15-64 yaşlardaki iktisaden faal nüfus.
17. İktisadî faaliyet kolları itibariyle 15 ve daha yukarı yaşlardaki iktisaden faal iş arayan nüfus
18. Okur - yazarlık durumu itibariyle 15 veya daha yukarı yaşlardaki iktisaden faal, iş arayan nüfus
19. Mezun olduğu son tahsil müessesesi itibariyle 15 ve daha yukarı yaşlardaki iktisaden faal iş arayan nüfus.

Devlet ve özel sektörler plânlı çalışmalarında sıhhatli ve güvenilir nüfus malûmatına ihtiyaçları olacaktır. Hükûmetin çalışmalarında ve özel teşebbüs faaliyetlerinde nüfusun dağılışı ve karakteristiği hakkındaki malûmata ihtiyaçları aşikârdır. Meselâ, hükûmetin eğitim programını yürütebilmesi için okul çağındakilerin yaş tasnifine göre adedini ve dağılışını bilmesi gerekmektedir. Bundan başka, iyi bir plânlama okul, öğretmen ve eğitim mevzuu ile ilgili diğer yardımcı elemanların sayı ve miktarlarının tahmin edilebilmesi için doğum nisbetinin bilinmesi elzemdir. Meslek analizi ve diğer ekonomik karakteristikleri nüfusun çalışma saha-

sı, kalifiye olup olmadıkları ve eğitime ihtiyaçları olup olmadığı hakkında gereken bilgiyi verir.

Tabiatıyla inşaat sanayii, memleket ekonomisinin gelişmesi yolunda, mesken, okul, yol, fabrika, köprü ve diğer inşaatla karşı olan ihtiyacı karşılamak için nüfusun dağılışı, nüfusun artışı veya eksilişi ve bu nüfusun karakteristik vasıflarını bilmesi gerekir. Buna ilâveten, işgücü anketleri ve diğer sayımlarla elde edilen insan gücünün kullanılma sahaları hakkındaki etüdler de çeşitli sanayii işyerlerinde kullanılacak kalifiye işçilerin nerelerden temin edileceğini ortaya koyar. Yine, göç istatistikleri ile nüfus hareketlerinin belirtilmesi veya sayımlar arasında yapılan mukayeseler mevcut kanalizasyon, su, gaz, elektrik, nakliye ve telefonun artan şehir nüfusunun ihtiyacını karşılayıp karşılayamayacağı hakkında karara varılmasında esas teşkil eder.

Bugün, Amerika Birleşik Devletlerinde ve Batı Avrupa memleketlerinde hükûmet istatistikleri üzerinde yapılmakta olan tahliller ticaret dernekleri, reklâm ve ticarî müesseseler tarafından yürütülmektedir. İstatistik tahlilleri yapamayan veya zaman kıfayetsizliği sebebiyle küçük sanayi erbabı veya perakendeciler gereken bilgiyi bağlı oldukları ticaret derneklerinden temin edebilir veya reklâm veya müşavirlik bürolarına para ödemek suretiyle uzun veya kısa vadeli programların hazırlanması için yardımlarını isteyebilir. Türkiye'de bu gibi bazı tahliller Ticaret ve Sanayi Odaları tarafından yapılmakta olup mevcut 5 yıllık programın inkişafı ve tatbiki için doğru ve esas teşkil edecek istatistiklerin temini işi büyük ehemmiyet arz etmektedir.

5 yıllık plân istatistik sistemini vaki değişiklikleri inceleyen ve ölçen en uygun yol olarak kabul eden mühim bir katalizördür. Millî Gelirin hesaplanması, gayri safi millî hasılanın tahmini ve sektörler ve sahalardan itibaren değişiklik ve inkişafı gösteren geniş istatistikî bilgiler, Hükûmetin ele aldığı meselelerin istikametini tayinde objektif bir rehber olacaktır. Hakikatte her çeşit

(Devamı 36. Sayfada)